

‘De werkelijkheid is steeds in beweging’

Filosoof Rein Gerritsen

Hij was vroeger zelf een ‘zware jongen’, maar als zijn zoontje nu een lieveheersbeestje dooddrukt, dan grijpt hem dat aan. Na een zwaar ongeluk – waarbij zijn moeder en broer omkwamen – lukte het hem eerst niet om de draad van het gewone leven op te pakken en kwam hij in de criminaliteit terecht. Tegenwoordig is Rein Gerritsen een gerespecteerd wetenschapsfilosoof. In zijn indrukwekkende boek ‘Knock-Out’ beschrijft hij hoe die opmerkelijke ontwikkeling van bankovervaller tot filosoof zich voltrok.

Hij vindt het nog altijd moeilijk om de foto te zien van de Peugeot 404 waarmee hij in 1981 een verschrikkelijk ongeluk veroorzaakte. Zijn moeder en halfbroer kwamen bij het ongeval om het leven. Rein Gerritsen raakte zwaar gewond, maar overleefde het. Hij lag negen maanden in coma en moest daarna lang en intensief revalideren. De foto van het wrak – het dak is er af en een agent kijkt verbouwereerd naar binnen – stond op 26 november 1981 in de Leeuwarder Courant. Rein Gerritsen vond het plaatje van het keerpunt in zijn leven in het beeldarchief van de Friese krant en nu staat de foto op de omslag van zijn indrukwekkende boek ‘Knock-Out’.

In dat boek beschrijft Gerritsen hoe hij na het ongeluk de draad van het gewone leven niet kan oppakken – verteerd door schuldgevoelens en lijdend aan helse pijnen – en uiteindelijk in het criminele circuit terecht komt.

“Je kunt beter kijken welke methoden succesvol zijn in het dagelijkse leven dan dat je de werkelijkheid probeert te vangen in statische hypotheses en theorieën.”

Het is bijna niet te geloven dat de man uit het boek dezelfde man is die vandaag op een zonnig terras in het Utrechtse Griftpark rustig in zijn koffie roert en gedachteloos een shaggy draait. Rein Gerritsen is tegenwoordig een alom gerespecteerd filosoof en de trotse vader van twee jonge kinderen. “Als iemand mij in 1983 verteld zou

hebben dat ik ooit een wetenschapsfilosoof zou worden, dan had ik tegen die persoon gezegd: ‘je bent niet goed snik’. Ik wist niet eens wat dat was, een filosoof. Destijds was ik een zware jongen, zo iemand die kluizen kraakte, auto’s stal bij de vleet en het gevaar niet per se opzocht, maar ook niet schuwde. Die dingen deed ik. Als je toen tegen mij gezegd zou hebben dat ik nu, op vijftigjarige leeftijd, een lieve vrouw en twee kinderen zou hebben, een zoontje van drie en een dochtertje van anderhalf, dan had ik je ongelovig aangekeken en als antwoord gegeven: ‘Onschuld heeft geen plaats in deze wereld. Ik wil geen vrouw en al helemaal geen kinderen’.”

Wilskracht

Dat het hem is gelukt om zijn leven ten goede te doen keren, is een prestatie die getuigt van een enorme wilskracht en geestelijke veerkrachtigheid. Waarom dan nu woelen in dat verleden

Tekst: Floor de Booy
Fotografie: Evert Jan Daniels

en de oude wonden weer openrijten door het schrijven van een boek? "Dat dit boek er moest komen, stond voor mij vast. Ik heb het ongeluk overleefd en ben de enige die iets kan vertellen over het leven van mijn moeder en mijn broer. Dit boek heb ik ter nagedachtenis van hen geschreven, maar ik wil mijn kinderen ook hun familiegeschiedenis meegeven. Misschien ben ik er zelf niet meer als ze straks volwassen zijn en met vragen zitten."

Daarnaast is nog er een heel praktische reden waarom hij het boek nu pas heeft geschreven. "De misdaden die ik in mijn criminele periode heb gepleegd, zijn nu allemaal verjaard. Ik breng mijzelf en mijn makkers van destijds niet meer in de problemen met het publiceren van dit boek."

Voor het plegen van gewapende overvalen zat Gerritsen meerdere keren in de gevangenis. Tegelijkertijd studeerde hij wijsbegeerte, natuurkunde en theoretische psychologie. Een ongebruikelijke combinatie. Toen Rein Gerritsen zich onlangs aanmeldde bij de Stichting Delinquentie en Samenleving, kreeg hij een mailtje terug met de opmerking dat ze het zeer op prijs stelden dat hij zich voor hun organisatie wilde inzetten, maar dat ze alleen met ervaringsdeskundigen werkten en dat hij dus een strafblad moest hebben om voorlichting te kunnen geven op scholen. "Je hebt niet zo veel wetenschappers met een strafblad. Voor zover ik weet zijn er nog twee andere mensen in Nederland die een gevangenisverleden hebben en toch een wetenschappelijke studie hebben afgerond."

Plicht

Niemand van zijn wetenschappelijke collega's en vrienden wist van zijn criminele verleden. Waarom heeft hij dat niet zo gelaten?

"Omdat ik vind dat ik de plicht heb om te laten zien dat het kán. Dat je als ex-gedetineerde een succesvol leven op kunt bouwen."

Voordat 'Knock-Out' in de boekhandels lag, heeft hij eerst zijn collega's persoonlijk ingelicht. "Het leek me beter om ze zelf te vertellen wat ik allemaal heb meegemaakt in mijn vorige leven, dan dat ze het in een boek moesten lezen. De meesten reageerden heel goed. Er werden grapjes gemaakt in de trant van 'ik dacht altijd al dat jij een oude boef was'. De sfeer was ontspannen." Het valt hem op dat de persoonlijke reacties die hij op zijn verleden krijgt, meestal genuanceerd zijn. "Veel mensen begrijpen wel dat de

scheidslijn tussen goed en slecht heel dun kan zijn. En dat in feite iedereen op het verkeerde pad terecht kan komen. In een groep is er vaak minder ruimte voor nuance. Dan bestaan er opeens geen grijstinten meer, maar is het oordeel zwart wit. Eens een crimineel, altijd een crimineel, lekker gemakkelijk." Feitelijk is het overigens wel zo. "Het is heel moeilijk om als ex-delinquent weer volwaardig mee te draaien in de samenleving. De meeste deuren blijven voorgoed dicht. Ook al heb ik mijn straf uitgezeten, ik kan nog steeds geen auto- of levensverzekering afsluiten."

De beelden die het begrip 'zwarte criminaliteit' bij de mensen oproept, zijn vaak op deze zwartwitte groepsoordelen gebaseerd. "Maar de werkelijkheid is zo veel gecompliceerder. Ik wil in dit boek iets vertellen over hoe die ontwikkeling van bankoverval tot filosoof, van een leven in een wereld vol grimme zekerheden naar een onzekerder maar menselijker wereldbeeld, tot stand kwam." Rein Gerritsen heeft ervoor gekozen om dat in de vorm van 'verhalende

"Als iemand mij in 1983 verteld zou hebben dat ik ooit een wetenschapsfilosoof zou worden, dan had ik tegen die persoon gezegd: 'je bent niet goed snik'."

filosofie' ook wel 'narratieve geschiedschrijving' te doen. Illustere filosofen als William James, Paul Feyerabend, Ludwig Wittgenstein, Stanley Cavell en Friedrich Nietzsche gingen hem in die traditie voor. "In plaats van te zoeken naar een eenduidig antwoord op de vraag waarom ik in de zware criminaliteit terecht ben gekomen en hoe ik het daarna tot filosoof heb weten te schoppen, beschrijf ik hoe mijn dagelijkse leven zich heeft voltrokken. Ik zoek geen verklaringen, geen theorieën, maar beschrijf mijn levensloop vanuit mijn eigen perspectief."

Jeugd

Is hij nooit in de verleiding geweest om zijn criminele verleden te wijten aan zijn moeilijke jeugd? Toen hij nog maar twee jaar oud was, gooide zijn alcoholverslaafde vader hem van de trap af, hij lag lang

in het ziekenhuis. Zijn ouders scheidden kort daarna en Rein heeft zijn vader nooit meer gezien. Zijn moeder mishandelde hem niet, maar was er vrijwel nooit. Ze liet de verzorging aan een kindermisje over en besteedde haar tijd liever aan werk en mannen. Op zijn zesde werd Rein als ongedoopte jongen door haar in een katholiek jongensinternaat gestopt. "Ik heb inderdaad niet bepaald een warme, beschermde jeugd gehad, maar het is te gemakkelijk om mijn moeder de schuld te geven van alle ellende die ik in mijn leven heb gekend. Ik heb me voor het boek in haar leven verdiept en begrijp dat ze heeft gedaan wat in haar vermogen lag en wat ze het beste voor mij achtte. Ik kan alleen maar blij zijn dat het mij nu samen met mijn vrouw wel lukt om mijn kinderen een warm nest te bieden. Al heb ik niet de illusie dat ik het helemaal goed doe. Iedere ouder maakt fouten."

Het boek is ook geen poging om zich van zijn verleden te verschonen. "Ik ben ervan doordrongen dat ik verantwoordelijk ben voor de dingen die ik in het verleden dacht en deed, en dat ik nu, in intellectueel en praktisch opzicht, nog steeds die verantwoordelijkheid draag, ook al heb ik 'mijn straf uitgezeten'."

Dat betekent overigens niet dat het boek een grote spijtbetuiging is. "Natuurlijk heb ik fouten gemaakt en daarvan heb ik spijt. Maar er zijn ook dingen gebeurd die ik nog steeds precies zo zou doen. Als iemand mij een klap geeft, krijgt hij een klap terug. Dat hoort bij de wetten van het leven. Maar als mijn zoontje nu zonder reden een lieveheersbeestje doodddrukt, dan krijgt ie van mij wel een standje. Dat beestje kan zich niet verweren."

Na het lezen van 'Knock-Out' is de kans overigens klein dat iemand nog denkt dat Rein Gerritsen zijn schuld wil afkopen. Hij is in staat om als een toeschouwer naar zijn eigen leven te kijken en spaart zichzelf niet. "Naar jezelf durven kijken, is het begin van de weg terug naar het goede pad. Ik krijg ontzettend veel reacties op mijn boek. Gisteren nog een aandoenlijk briefje van een oma die zich vreselijk zorgen maakt over haar kleinzoon die op het verkeerde pad dreigt te raken. Ze vraagt of ik die jongen niet kan vertellen wat ie moet doen om weer op het goede pad te komen. Maar dat kan ik hem niet vertellen, dat moet hij zelf doen. Er bestaat niet zoiets als een recept waarmee je in een handomdraai weer een goed mens wordt. Het leven zit ingewikkelder in elkaar gebakken."

Terugkijkend kan hij wel zeggen dat het lezen van het boek 'De varianten van religieuze ervaring' van de Amerikaanse filosoof William James (1842 – 1910) voor hem persoonlijk een keerpunt is geweest. Rein Gerritsen schreef een monografie over Williams en vertaalde diens boek 'Pragmatism'. In het verlengde hiervan is hij nu bezig met een intellectuele biografie van James (samen met Hein van Dongen) en met een essay over wetenschap en religie.

Maar het begon met het lezen van 'De varianten van religieuze ervaring'.

Hij kreeg het boek van een verpleegster in het ziekenhuis in Leeuwarden kort nadat hij uit een coma van negen maanden ontwaakt was en keihard moest knokken om te revalideren. "Ik begon te lezen, las verder en bleef maar doorlezen, zolang mijn handen het boek maar konden dragen. Ik kon bijna niet ophouden. 'De varianten van religieuze ervaring' werd voor mij toen, daar in dat ziekenhuisbed, een

'spijker-op-zijn-kop-boek'. Het bevatte als het ware een blauwdruk van mijn goedstoestand op dat ogenblik."

Rein Gerritsen is de verpleegster er nog altijd dankbaar voor dat ze hem dat boek gaf. "Dat boek was het vonkje dat ik nodig had om mijn motor weer draaiende te krijgen. Maar alles wat daarvoor nodig was, droeg ik al die tijd intrinsiek bij me. Ik was altijd al geïnteresseerd in wetenschap en filosofische vraagstukken, ik heb er alleen lange tijd niets mee gedaan omdat ik aan het overleven was."

Pragmatisme

Van William James en de filosofische stroming van het pragmatisme heeft hij geleerd om niets in het leven als een gegeven aan te nemen. "Het is altijd anders dan je denkt en bovendien is de werkelijkheid steeds in beweging. Je kunt beter kijken welke methoden succesvol zijn in het dagelijkse leven dan dat je de werkelijkheid probeert te vangen in statische hypothesen en theorieën."

Aan de hand van dergelijke wetenschappelijke modellen had waarschijnlijk niemand ooit kunnen voorspellen dat het leven van Rein Gerritsen zo'n opmerkelijke wending zou nemen. Hij geniet van het succes dat hij heeft als wetenschapsfilosoof. Hij reist Europa door om lezingen te geven. "Volgende week Bologna, daarna Polen, ik word overal uitgenodigd. Amerika kom ik met een strafblad echter niet in."

Maar het gelukkigst wordt hij van de kleine dingen van het dagelijkse leven met zijn jonge kinderen. "De verhalen die mijn zoontje Moos vertelt als hij van de opvang thuiskomt en als mijn dochtertje Tjitske tevreden in haar bedje ligt nadat ik haar in bad heb gedaan. Dat ik dat nog mag meemaken. Ik heb heel lang gedacht dat ik de veertig niet eens zou halen. Maar nu ik vijftig ben en mijn leven goed gaat, begin ik er rekening mee te houden dat ik hier misschien nog wel een hele tijd blijf."

Rein Gerritsen (Arnhem, 1959). Van bankovervalleur tot wetenschapsfilosoof. Hij studeerde natuurkunde, filosofie en theoretische psychologie aan de Rijksuniversiteit Utrecht van 1985 t/m 1993. Zijn specialisme is het klassiek Amerikaans pragmatisme; geschiedenis van de natuurkunde 19de eeuw. Hij heeft diverse publicaties op zijn naam staan: James (Lemniscaat, 2004), Knock-out (Lemniscaat, 2009) en is momenteel bezig aan Wilde orchideeën (Lemniscaat, 2010), Papier is gevaarlijk (Boom, 2010), Code: Willem Rood (Lemniscaat, 2010). Tevens vertaalt Gerritsen werk van Hilary Putnam, Pragmatism: An open question (Pragmatisme, een open vraag, Boom, 2001), William James, Pragmatism (Pragmatisme, Veen Magazines, 2005), Paul Feyerabend, Killing Time (Tijdverspilling, Lemniscaat, 2007).

reingerritsen@speakersacademy.eu

"Alles op deze wereld kan men ongedaan maken, alleen het weten niet."

— A. Moravia —